

Ẩm thực chinh phục thế giới - Dư vị của muối

© Norah VO - Hòa, 2024

Xuất bản theo Hợp đồng sử dụng tác phẩm

giữa Tác giả và Nhà xuất bản Kim Đồng, 2023

Bản quyền hình ảnh bìa, minh họa thuộc về Nhà xuất bản Kim Đồng, 2024

Vẽ bìa và minh họa: **Phan Linh**

Thiết kế bìa: **Tô Hồng Thủy**

MỤC LỤC

Chương 1	Nền văn minh có muối	5
Chương 2	Muối đang được sử dụng như thế nào?	25
Chương 3	Bản đồ muối ở châu Âu	37
Chương 4	Những hạt cát chứa muối ở châu Phi	53
Chương 5	Châu Mỹ, châu Úc và muối của đại dương	65
Chương 6	Phương Đông và muối	81
Chương 7	Việt Nam - Từ hạt muối trắng đến giọt nước mắt đậm đà	95

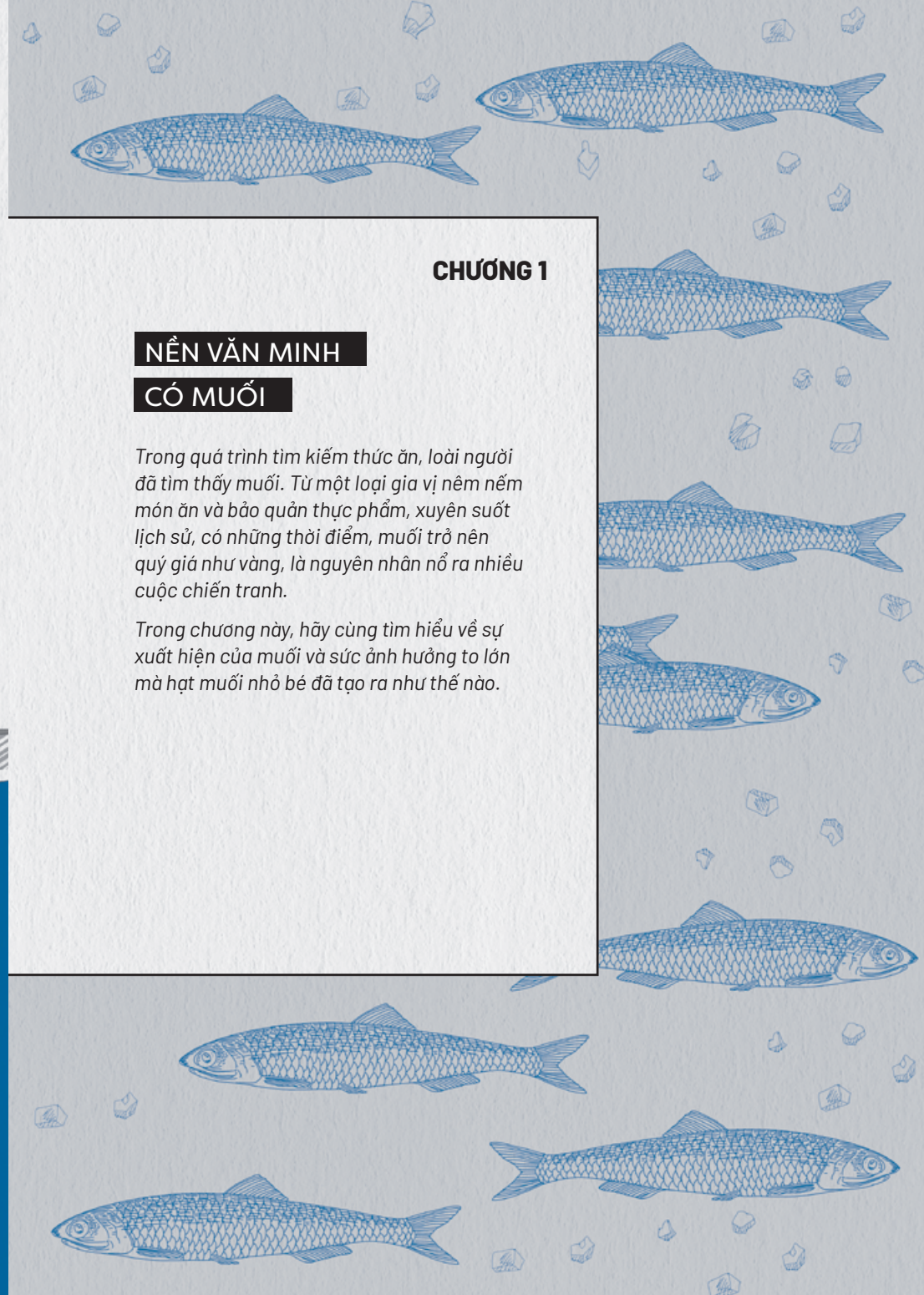
CHƯƠNG 1

NỀN VĂN MINH

CÓ MUỐI

Trong quá trình tìm kiếm thức ăn, loài người đã tìm thấy muối. Từ một loại gia vị nêm nếm món ăn và bảo quản thực phẩm, xuyên suốt lịch sử, có những thời điểm, muối trở nên quý giá như vàng, là nguyên nhân nổ ra nhiều cuộc chiến tranh.

Trong chương này, hãy cùng tìm hiểu về sự xuất hiện của muối và sức ảnh hưởng to lớn mà hạt muối nhỏ bé đã tạo ra như thế nào.

Muối là gì?

Muối là một hợp chất hóa học được tạo ra từ phản ứng của axit và bazơ. Trên Trái Đất tồn tại nhiều loại muối với những mùi vị, màu sắc và tính chất hóa học khác nhau. Chỉ có một số loại muối là có thể ăn được, trong đó muối Natri Clorua⁽¹⁾ hay còn gọi là muối ăn là loại thông dụng nhất.

Công thức hóa học: NaCl , có thể chứa thêm các thành phần khoáng chất vi lượng khác như canxi, kẽm, kali, sắt...

Cấu trúc của tinh thể muối được tạo ra từ các nguyên tử natri và clo. Khi các nguyên tử gặp nhau, chúng liên kết thành một mạng tinh thể dạng lập phương. Tùy hình dạng, cấu trúc tinh thể muối mà ảnh hưởng đến hương vị của các loại muối.

Hầu hết các tinh thể muối thường có màu trắng, trong. Các khoáng vi lượng có trong muối có thể tạo cho muối nhiều màu sắc khác nhau.

Khi muối được hòa tan trong nước sẽ tạo ra dung dịch chứa các ion Na^+ (Sodium) và Cl^- (Clorua). Các ion Na^+ tạo ra vị mặn, là yếu tố khiến món ăn trở nên đậm đà hơn. Vì vậy, vai trò chính của muối trong nấu nướng là làm gia tăng hương vị, kích thích vị giác.

(1) Trong phạm vi cuốn sách này, mỗi khi đề cập đến muối hay muối ăn chính là loại muối có thành phần chủ yếu là Natri Clorua (NaCl).

1 CỘI NGUỒN CỦA MUỐI

"Có điều gì đó linh thiêng kì lạ về muối. Nó ở trong nước mắt và ở trong biển." - Khalil Gibran

Những vết tích từ đại dương đến thời kì săn bắt, hái lượm

4,5 tỉ năm trước, Trái Đất được hình thành, bao quanh chủ yếu là nước.

3,5 tỉ năm trước, những mầm sống đầu tiên được hình thành, có thể được bắt đầu từ dưới đáy các đại dương.

Trải qua hàng tỉ năm, nước vẫn luôn là nguồn gốc của sự sống trên Trái Đất. Cho đến 500 triệu năm trước, một số loài động vật tìm cách lên đất liền để đẻ trứng và tránh xa kẻ thù ở dưới nước. Mãi sau này, loài động vật có vú xuất hiện, trong đó có tổ tiên của chúng ta. Quá trình di cư từ đại dương lên đất liền đã mang theo dấu vết của biển cả, bao gồm vị mặn của muối có trong hầu hết các thể dịch trong cơ thể động vật.

2,5 triệu năm trước, loài người xuất hiện. Trước khi phát hiện ra sự hiện diện của muối, người tiền sử đã nuôi sống mình bằng việc hái lượm và săn bắt thú vật. Tự nhiên đã cung cấp những nguyên liệu thô cần thiết cho nhu cầu dinh dưỡng của họ. Chế độ ăn chủ yếu là trái cây có chứa nhiều vitamin. Thịt và máu từ các loại động vật hoang dã cung cấp nguồn protein dồi dào và lượng muối cần thiết cho hoạt động của cơ thể sống.

Cho đến khi xuất hiện các cuộc cách mạng nông nghiệp, mặc dù tổng lượng thức ăn dự trữ được tăng lên nhưng khẩu phần ăn không còn đảm bảo nguồn dinh dưỡng đa dạng như thời săn bắn hái lượm nữa. Cơ thể con người không thể tự tạo ra muối. Sự ám ảnh về muối khiến con người luôn phải tìm kiếm loại chất này trong tự nhiên để bổ sung sự thiếu hụt này trong chế độ ăn của mình. Muối được kiếm tìm và trở thành một gia vị không thể thiếu trong nền văn hóa ẩm thực của nhân loại.

Con đường Muối: Hương vị của nền văn minh

Muối đóng một vai trò quan trọng ảnh hưởng tới lịch sử thế giới. Từ những buổi bình minh của nền văn minh nhân loại, con người luôn tìm cách để duy trì và bảo quản nguồn thực phẩm không mấy dồi dào, sẵn có. Nhận ra tầm quan trọng của muối trong việc bảo quản thực phẩm là một bước ngoặt của lịch sử nhân loại. Trong thời cổ đại, việc sản xuất muối không hề đơn giản vì còn phụ thuộc vào vị trí địa lý và điều kiện khí hậu. Chính vì vậy, muối trở thành một mặt hàng thiết yếu có giá trị thương mại cao, góp phần hình thành nên nguồn thu cho các nhà nước cổ đại. Trong mọi ngóc ngách của đời sống, muối là chủ đề của sự mê tín dị đoan, truyền thống dân gian, chiến tranh và đã từng được sử dụng làm tiền tệ.

Nơi đầu tiên dùng muối để bảo quản - Ai Cập cổ đại và Trung Quốc cổ đại

Người Ai Cập cổ đại là những người đầu tiên tìm thấy công dụng bảo quản của muối. Họ sử dụng muối để ướp các xác chết, bảo quản thi thể khỏi sự tấn công của vi khuẩn. Những khu chôn cất sớm nhất của người Ai Cập đã được tìm thấy có niên đại khoảng 3.000 năm trước Công nguyên (TCN). Những tử thi ở những khu chôn cất sơ khai này vẫn còn da bọc thịt.

Cá muối xuất hiện vào thiên niên kỷ thứ 3 TCN. Vùng đất màu mỡ ngập nước ở hai bên bờ sông Nile là nguồn cung cấp thực phẩm chính cho loài động vật này. Khi vùng sông này cạn, người Ai Cập cổ đại tìm thấy một lượng muối lớn tại đây bằng cách quan sát những động vật đi tìm muối. Họ bắt đầu dự trữ ngũ cốc trong các hầm chứa khổng lồ, các loại rau được bảo quản bằng cách ngâm nước muối, ướp muối những loại thực phẩm như các loại cá để tránh việc bị hư hỏng sớm.

Tại phương Đông, người Trung Quốc đã khám phá ra muối từ 4.700 năm trước. Một trong những nơi làm muối sớm nhất là ở phía bắc tỉnh Sơn Tây. Nơi đây là vùng đất khô cằn, có hồ nước mặn gọi là

Hồ Vạn Thành – một hồ muối được hình thành từ biển chết hơn 500 triệu năm trước, với diện tích 120 km². Suốt hơn 4.000 năm qua, khi nước hồ bốc hơi dưới ánh nắng mặt trời, người dân Vạn Thành lại thu hoạch các tinh thể muối hình vuông trên mặt nước.

Đô Giang Yển, vùng đồng bằng thuộc phía bắc tỉnh Tứ Xuyên, là nơi sản xuất muối nổi tiếng từ năm 3000 TCN. Nhờ có hệ thống đập thủy lợi được xây dựng vào năm 256 TCN dưới thời nhà Tần do Lí Băng chỉ đạo, đã hạn chế được lũ lụt. Nơi đây trở thành một trung tâm nông nghiệp trù phú thời bấy giờ. Nhận thấy nguồn nước muối tự nhiên dồi dào từ các mạch nước ngầm sâu dưới lòng đất, Lí Băng đã tạo ra những giếng khoan nước muối đầu tiên tại Trung Quốc vào năm 252 TCN. Đây cũng được coi là những giếng muối đầu tiên trên thế giới.

Trong văn hóa ẩm thực của người Trung Quốc, vị mặn là một trong ngũ vị tạo nên sự cân bằng, hài hòa âm dương. Muối là một trong những món cần thiết của cuộc sống người Trung Quốc cổ đại. Cá muối được tìm thấy cùng niên đại với cá muối ở Ai Cập – xuất hiện vào năm 3000 TCN.

Nền văn minh Ai Cập và Trung Quốc cổ đại bắt đầu buôn cá muối vào thiên niên kỷ thứ 2 TCN, đem lại nguồn thu lớn cho nhà nước.

Hoạt động thương mại qua Con đường Muối: tiền tệ, thuế muối và các cuộc đấu tranh

• Tiền tệ

Trong lịch sử, muối là một mặt hàng rất đắt đỏ, đem lại nguồn lợi nhuận khổng lồ cho các nhà nước thời cổ đại.

Cư dân của thành phố Solnitsata⁽¹⁾, Bulgaria 6.500 năm tuổi đã buôn bán muối trên khắp vùng Balkan. Các nhà khảo cổ suy đoán

(1) Là một trong những khu định cư có tường bao quanh sớm nhất được biết đến ở châu Âu và chủ yếu được xây dựng như một cơ sở sản xuất muối sử dụng nguồn nước muối.

rằng việc buôn bán muối đã đem lại sự giàu có cho người dân thành phố. Những thương gia Hy Lạp buôn bán nô lệ thường đổi muối lấy nô lệ.

Trong thời La Mã trung cổ, muối có vị trí quan trọng trong việc xây dựng đế chế. Con đường Muối Via Salaria được tạo dựng để vận chuyển muối. Tuy chính phủ La Mã không độc quyền muối nhưng sẽ kiểm soát giá muối khi cần thiết. Để tài trợ cho chiến tranh, chính phủ bắt đầu thao túng giá muối. Quân đội La Mã dùng muối như một đơn vị tiền tệ để trả lương cho các binh lính.

Ở vùng Tây Tạng, nhà thám hiểm Marco Polo ghi lại rằng những chiếc bánh nhỏ xíu làm từ muối được in hình ảnh của các Khả hãn Mông Cổ để sử dụng như tiền xu và tại thời gian này, nó vẫn được những người dân du mục Ethiopia ở hoang mạc Danakil sử dụng làm tiền tệ.

Các nhà buôn ở thế kỉ 12 Timbuktu – cửa ngõ tới sa mạc Sahara định giá muối cao như sách và vàng.

• Thuế muối và các cuộc đấu tranh

Muối có giá trị kinh tế lớn trong xã hội cổ đại bởi vì nó là nguồn thu thuế chủ yếu của các nhà nước thời cổ đại và trung cổ. Thuế muối⁽¹⁾ là loại thuế đánh trực tiếp, tương ứng với khối lượng muối đã mua. Trong cuốn sách *Salt – A World History* của Mark Kurlansky, ông cho rằng triều đình Trung Hoa cổ đại đã coi muối là một nguồn thu của nhà nước nên phải kiểm soát việc sản xuất và buôn bán. Việc thu tiền muối trong quá trình mở rộng giao thương bắt đầu vào khoảng 2.200 năm TCN. Đây là hình thức sơ khai nhất của

(1) Thời trung cổ, các nhà nước cổ đại cần những khoản tài chính để vận hành bộ máy chính phủ, điều hành và phát triển xã hội như an ninh quốc phòng, an sinh xã hội hay xây dựng các cơ sở hạ tầng. Thuế là một khoản thu tất yếu mà nhà nước dùng làm công cụ điều tiết nguồn thu của nền kinh tế xã hội, đảm bảo nguồn thu tài chính phục vụ cho nhu cầu chi tiêu của nhà nước. Cơ sở quan trọng của thuế là người nộp thuế phải có thu nhập. Ở phương Tây, hình thức thuế xuất hiện sớm nhất ở La Mã cổ đại dưới dạng thuế đất. Ở Trung Quốc, hình thức thuế sớm nhất được cho là ở thời nhà Hạ.

thuế muối và cũng là một trong những loại thuế nhà nước được ghi chép đầu tiên trên thế giới. Vào năm 300 TCN, thuế muối trở thành nguồn thu chính cho công trình Vạn Lí Trường Thành.

Thuế muối có một ý nghĩa lớn trong lịch sử và sự phát triển kinh tế của Trung Quốc. Nhà nước Trung Quốc độc quyền về muối suốt khoảng 2.600 năm, kéo dài đến năm 2017⁽¹⁾ mới chấm dứt. Đây là trường hợp độc quyền nhà nước lâu đời nhất trên thế giới.

Thuế muối gây ra áp lực lên nền kinh tế, dẫn đến các sự kiện lịch sử quan trọng. Đánh thuế muối làm giá muối tăng vọt, làm người dân không có đủ khả năng để mua muối. Nhiều cuộc nổi dậy của người dân trong nước và cả những người dân thuộc địa đứng dậy phản đối chính sách về thuế muối của các chính phủ đương nhiệm.

Năm 1360, chính phủ Pháp ban hành loại thuế gián thu đối với muối, được gọi là *gabelle*, khiến những người nông dân nhỏ và người nghèo ở thành thị gặp nhiều khó khăn hơn. Tình trạng buôn lậu muối cực kì phổ biến. Thuế muối tạo ra sự bất bình đẳng trong xã hội Pháp lúc bấy giờ vì ảnh hưởng lớn đến các tầng lớp thấp và điều này có thể là nguyên nhân góp phần vào cuộc cách mạng Pháp cuối thế kỉ 18.

Ở Anh, thuế muối được ban hành và bãi bỏ liên tục trong suốt giai đoạn từ 1641 đến 1825. Đến năm 1825, thuế muối được bãi bỏ hoàn toàn do muối trở thành một loại nguyên liệu quan trọng trong cuộc Cách mạng Công nghiệp.

Ở Ấn Độ, thuế muối đã tồn tại hàng trăm năm, nhưng đến khi Anh vào cai trị, chính sách về thuế muối đã trở nên hà khắc hơn. Năm 1835, công ty Đông Ấn của Anh thực hiện việc đánh thuế muối lần đầu tiên và thu được doanh thu khổng lồ vào năm 1858, khi Anh nắm quyền kiểm soát các tỉnh của Ấn Độ. Theo đó, các vùng sản xuất muối phải bán cho chính quyền Anh với giá cố định

(1) Trung Quốc chính thức phá bỏ chế độ độc quyền muối từ ngày 1/1/2017.